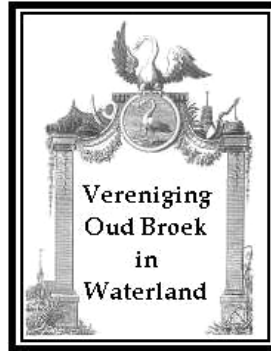

BROEKER

BIJDRAGEN

Uitgave van de Vereniging "Oud Broek in Waterland"

Verschijnt 1 tot 2 maal per jaar.
Wordt aan de leden gratis toe-
gezonden. Redactie adres: De Erven
26, 1151 AT Broek in Waterland

Gehele of gedeeltelijke overname van
de inhoud slechts met toestemming.
Copyright © 2007 Broek in Waterland
Nr 54 (dec 2007)

Klaas van Duyvenbode, een Broekse patriot

Tegen het einde van de 18^e eeuw was in Broek de economische stagnatie goed te voelen. De zeevaart was als directe bron van inkomsten weggevallen. De tijden dat de Broekers zelf schepen uitreedden en hun handel dreven, waren voorbij. Wel was er rond het midden van de eeuw nog een aanzienlijke groep kooplieden en assuradeurs, de rijkaards, die tevens de dienst uitmaakten in het dorpsbestuur. Maar hun aantal nam af en naarmate de eeuw vorderde kregen twee families 'vrijwel alle financiële en bestuurlijke touwtjes in handen': de Bakkers en de Kokers.ⁱ

Hoe stond het toen met de middenstand? Naast de gebruikelijke kleine winkeliers en caféhouders - in die dagen veel talrijker dan we nu voor mogelijk zouden houden - was er ook horeca die zich op het groeiend toerisme richtte. Dat waren de bekende gelegenheden. *De Zwaan* langs de trekvaart en *Meer en Vaart* aan het Havenrak. Daarnaast was er een kleine groep handwerkslieden die profiteerde van de nog aanwezige rijkdom: er waren bijvoorbeeld timmerbazen en hoveniers, die hun klandizie vooral onder de plaatselijke regenten vonden. Deze vooraanstaande kasteleins en handwerksbazen treffen we ook in de vroedschap aan. Het aandeel van de boeren in de dorps economie nam in de loop van de 18^e eeuw gestaag toe; vaak hadden ze te geringe inkomsten om onder de belasting te vallen. Hoewel aan het eind van de 18^e eeuw de landbouw uit het slop leek te komen, viel uit deze hoek toch geen nieuwe opbloei van het dorp te verwachten. Een veeg teken was dat er huizen leeg stonden, andere werden afgebroken en kleiner herbouwd. Dit was heel in het kort de economische structuur in dit dorp in de tweede helft van de 18^e eeuw.

Was Broek in de 18^e eeuw dan een slaperig en vergeten dorpje? Zeker niet, ondanks het wereldvreemde beeld dat toeristen er vaak van schilderden. Het lag aan de verbindingroute tussen Amsterdam en Monnickendam naar Hoorn en in het archief zijn heel wat vermeldingen te vinden van contacten van Broekers met bewoners van die steden. Hoewel de omvang van de handel geen vergelijk meer had met een eeuw tevoren, was de betrokkenheid van Broekers op Amsterdam onverminderd sterk: de kooplieden moesten er regelmatig heen voor hun zaken, de boeren verkochten er hun melk. Vaker nog kwamen de Broekers in Monnickendam. Het lag dichtbij en er was altijd meer te beleven dan in het eigen dorp. Op bestuurlijk gebied waren er ook nog heel wat connecties met Monnickendam. Maar ook met de andere Waterlandse dorpen werd regelmatig overlegd. Broek kende kortom allerlei formeel en informeel contact met de steden en dorpen in de omgeving, van isolement was geen sprake.

In het algemeen was de 18^e eeuw zeker niet alleen maar een tijd van stilstand en achteruitgang, het was ook een heel stimulerende tijd voor wie nieuwsgierig was. Belangstelling voor natuur en wetenschap verbreidden zich; verzamelen en 'proefjes doen' waren -bij wijze van spreken- volkshobbies geworden. Kranten werden talrijker en er kwamen tijdschriften op de markt waarin kritisch gekeken werd naar de meest uiteenlopende maatschappelijke verschijnselen. Soms ook heel humoristisch. Een levendige koffiehuiscultuur bloeide waarin al het nieuwe druk werd besproken. Tegen het einde van de eeuw vormden zich burgergenootschappen die zich het verwerven en verspreiden van kennis ten doel stelden, alles ter verbetering van het *vaderland*. De Maatschappij tot Nut van het Algemeen (1784), hier in het dorp nog steeds bekend, was zo'n genootschap. Het departement 'Waterland' ervan telde al vroeg leden uit Broek. Pas later, in 1821, zou Broek een eigen departement krijgen.

Overal in Europa - en in Amerika - stonden in de 18^e eeuw democratische ideeën van vrijheid en gelijkheid in het brandpunt van de belangstelling. In de Republiek kreeg de vernieuwingsdrang een eigen kleur. Hier ging het niet, als in Frankrijk, tegen een koning en de Roomse kerk, maar tegen de stadhouder en zijn aanhang onder stedelijke regenten, die aan alle traditionele regels en voorrechten vasthielden en daarmee de weg naar vooruitgang blokkeerden. Diverse schrijvers wezen op de noodzaak de oude regering open te breken en een brede burgerij stem te geven; ze spraken over rechten voor burgers, vrijheid en democratie. Maar ook over vaderlandsliefde, die dwars door de oude verdeeldheid, het particularisme, heen brak. Zij noemden zich *patriotten*.

In 1780 raakte de Nederlandse Republiek verzeild in een oorlog met Engeland, die niet was voorbereid en rampzalig verliep. De gevolgen voor de handel waren dramatisch. De stadhouder, Willem V, werd persoonlijk verantwoordelijk gehouden voor het debacle. In de barre jaren van deze Vierde Engelse oorlog leken de patriotten gelijk te krijgen met hun kritiek op het bestel. Onder de oorlogsomstandigheden raakten zelfs de meest verstokte traditionalisten van de wijs. De politieke pamflettenstroom intensiverde, de bewoordingen waren niet meer mis te verstaan. Het belangrijkste geschrift van die dagen, *Aan het volk van Nederland* (1781), werd gepubliceerd door Joan Derk van der Capellen tot den Pol. Het werd hét strijdschrift waarachter allen, die verandering wilden, zich schaarden. Het pamflet gaf eerst een fel anti-prinsgezinde analyse van de oorzaak van de rampspoed. Het eindigde met een vurig pleidooi voor een vrij gekozen burgervertegenwoordiging en voor een volledig vrije drukpers. Tenslotte riep het alle burgers op zich te bewapenen en eigen aanvoerders te kiezen. Dit werd door patriotten opgevat als een uitnodiging zich te organiseren en overall ontstonden toen exercitiegenootschappen: verenigingen waarin gelijkgestemden elkaar ontmoetten en zich oefenden in de wapenen. Vaak in mooie pakken gehuld waarmee ze bij medestanders bewondering oogstten maar door de prinsgezinden werden uitgelachen.

Het kan niet anders of de ideeën uit het pamflet van Van der Capellen hebben ook hun weg naar Broek in Waterland gevonden. Wat hebben ze daar teweeg gebracht? Is Broek actief betrokken geraakt bij de Patriotse revolutie van 1787? Of bleef de patriotse beweging toch hoofdzakelijk een stedelijk gebeuren?

Broekse patriotten

Wie Van Engelenburg naslaat op de patriottentijd in Broek in Waterland, ziet daar uitgebreid twee brieven uit januari 1785 geciteerd. Ze zijn van leden van een Broeks exercitiegenootschap dat zich in de wapens oefende onder de leus *Lust tot Vrijheid*.ⁱⁱ Exercitiegenootschappen waren patriottenclubs, de naam van het Broekse gezelschap bevestigt deze politieke kleur alleen maar: *Lust tot Vrijheid*, patriottischer kan het haast niet. Het idee kwam waarschijnlijk uit Monnickendam: ook daar was een vrijcorps onder de leuze *Lust voor Vrijheid* opgericht. De historicus meent het al wel te weten en noteert welgemoed de namen van de mannen, die als leden van het genootschap vermeld staan. Een aardig groepje Broekse 'patriotten' bij elkaar: het waren de burgemeester Cornelis Koker, notaris Gerrit de Ruyter en koopman tevens winkelier Jan de Groot. Verder Cornelis Doncan, kastelein van *Meer en Vaart* aan het Havenrak, assuradeur Cornelis Ploeger Claasz, Nanning Ploeger, Klaas van Duyvenbode, Cornelis Steenkamp, die waard was van *de Zwaan*, en tenslotte Klaas Bakker (Hzn), Cornelis Koker jr. en Boudewijn Bakker, drie telgen uit Broekse patriciersfamilies. Het heeft er alles van dat in Broek de elite zich tot de oppositie had bekeerd. Of toch niet?

In het Nationaal Archief in Den Haag bevindt zich nog een lijstje met namen van Broekse patriotten én van prinsgezinden. Het zijn allemaal leden van de vroedschap, een enkeling van daarbuitenⁱⁱⁱ. Dit lijstje is opgesteld in 1795, het jaar waarin de Fransen binnenvielen en de Bataafse Republiek werd opgericht. Cornelis Koker en Gerrit de Ruyter blijken dan ineens in het fel prinsgezinde kamp te zijn terechtgekomen, net als Cornelis Doncan.^{iv} Klaas Bakker wordt aangeduid met de term *aristocraat*. Dat betekende dat hij weliswaar niet prinsgezind was, maar zeker geen democratisch patriot.

Er waren maar een paar patriotten van het lijstje uit 1785 overgebleven: Cornelis Ploeger Claasz wordt nog genoemd, maar hij was in 1795 net overleden. Alleen Jan de Groot en Klaas van Duyvenbode prijken nog als mannen van het eerste uur op het nieuwe lijstje Broekse patriotten, dat was samengesteld door Jacobus Camus, de nieuwe kastelein van *de Zwaan*. Camus en Klaas van Duyvenbode werden provisionele bestuurders van Broek in Waterland toen het nieuwe bewind in 1795 om nieuwe machthebbers vroeg. Jan de Groot werd bij die gelegenheid de nieuwe secretaris.

Waarom waren die anderen van richting veranderd, wat kan er in de tussentijd gebeurd zijn, hoe heeft Broek zich in de dagen van revolutie en politieke omslagen gehouden? Het is een spannende periode in de Nederlandse geschiedenis omdat het de kiemtijd is van onze moderne democratie. De laatste jaren discussieert Nederland over de vraag of -dan wel hoe onze democratie verbeterd kan worden. Misschien is het wel daarom dat historici tegenwoordig weer zo enthousiast publiceren over de tijd rond 1800. Dat heeft soms verrassende nieuwe inzichten opgeleverd.

Klaas van Duyvenbode en de exercitiegenootschappen

Klaas van Duyvenbode, die zich zo enthousiast had aangesloten bij het Broekse exercitiegenootschap *Lust tot Vrijheid*, was de zoon van Krijn van Duyvenbode; dat was geen

geboren Broeker, maar een jongeman uit Wijk aan Zee. Via Amsterdam, waar hij enige tijd had gewoond, was hij naar Broek gekomen. In 1748 trouwde Krijn met de Broekse Neeltje Bras, niet bepaald een rijke jongedochter maar wel vermoedelijk de erfgename van het huis nummer 43, nu Leeteinde 10.^v In dat huis woonde Krijn nog steeds in 1788.

Wat deed hij voor de kost? In elk geval verdiende hij genoeg om in 1758 tot de vroedschap te worden verkozen waar hij tot 1786 lid van bleef. In dat jaar vroeg hij wegens zijn 'zwakheid' van zijn taak te mogen worden ontheven. Hij was toen negenenzestig jaar. Krijn is nooit burgemeester geweest; hij heeft wel trouw de functies van schepen, rooimeester en armenmeester vervuld. Van nieuwkomer tot subtopper, toch geen slechte staat van dienst.

Klaas van Duyvenbode was zijn tweede zoon, hij werd geboren in 1759.^{vi} Waarschijnlijk was het een levendige, nieuwsgierige jongen. Hij mocht zich al vroeg warmlopen voor de regentenbaantjes. In 1778 werd hij voor de eerste keer voogd van de zeevarendenbeurs, een fonds dat zijn betekenis grotendeels had verloren maar als goede oefening voor aanstaande vroedschapsleden werd beschouwd. Hij was toen pas negentien jaar. Daarna kreeg hij vaker postjes aangeboden tot hij in mei 1786 in de vroedschap kwam als opvolger van zijn vader.

In 1782 was Klaas met de Monnickendamse Trijntje Engel getrouwd, die toen vijftwintig was. De vader van Trijntje, Jan Engel, was een welvarende bakker aan het Noordeinde. De familie was betrokken bij de stad en zou volledig instemmen met de patriotse keuze van het Monnickendamse stadsbestuur. Of Jan Engel en zijn zoons, Cornelis en Frederik, ook bij het Monnickendamse exercitiegenootschap *Lust voor Vrijheid* mee-exerceerden valt niet te zeggen, maar ze dachten er vast gunstig over. De houding van het stadsbestuur tegenover het genootschap was zeer welwillend en omgekeerd. Klaas van Duyvenbode heeft in Monnickendam, bij eigen familie, uitgebreid kunnen kennismaken met het stedelijk patriottisme.

Toen in Broek een exercitiegenootschap werd opgericht was Klaas er als de kippen bij, overigens net als een aantal andere jonheeren uit vroedschapskringen. Dachten ze indruk te maken in het dorp met hun militair vertoon?

Militaire oefening in Broek

In november 1784 vaardigden de Staten van Holland een bevel uit om de weerbare mannen uit de dorpen onder de wapenen te brengen. De vierde Engelse oorlog was toen wel net afgelopen, maar het verzwakte Nederland lag er buitengewoon weerloos bij, er moest iets worden gedaan. In Broek werd een lijst opgesteld van alle mannen tussen de 18 en 60 jaar, alle namen voorzien van een notitie: bezat de betreffende persoon een wapen, of kon hij zichzelf een geweer aanschaffen?^{vii} Uiteindelijk zou één derde van die mannen daadwerkelijk onder de wapenen gaan, om de verdediging van dorp en streek veilig te stellen. Het waren de Staten, die dit organiseerden, niet de stadhouder die eigenlijk hoofd van het leger was. Het was dus goed denkbaar in dit bevel een anti-stadhouderlijke actie te zien, ofwel een typische patriottenstreek. In Broek blijkt niets van terughoudendheid bij het aannemen van de taak. Sterker nog, de organisatie werd voortvarend ter hand genomen. Het al bestaande genootschap *Lust tot Vrijheid* bood direct zijn diensten aan en de vroedschap nam die dankbaar aan. De burgemeesters besloten de exerceermeester van het genootschap, de Amsterdammer Franciscus Rits, over te nemen en in te zetten voor de exercitie van de dorpsmilitie. Al snel werd een reglement opgesteld en kon het oefenen in de kerk beginnen.

Ook in andere Waterlandse dorpen werd het bevel van de Staten trouw opgevolgd. In Nieuwendam, waar in 1784 ook al een exercitiegenootschap bestond, verliep de oprichting van een dorpsmilitie beduidend minder harmonieus. Daar weigerden de leden van het

Genootschap van Wapenhandel mee te doen of bij te dragen aan de officiële oefening. Hieruit sprak een diepgeworteld wantrouwen van de burgers uit het genootschap tegenover de regenten. Dit was een vrijcorps met democratische opvattingen.^{viii} Als we deze gang van zaken vergelijken met wat in Broek gebeurde kunnen we alleen maar vaststellen dat *Lust tot Vrijheid*, ondanks de naam, zich toch een stuk gematigder opstelde waar het kwesies van volksvertegenwoordiging vs regentenpatriciaat betrof. Juist de verwevenheid met de Broekse vroedschap gaf al aan dat over de democratische eisen van het patriottisme nog veel nagedacht moest worden. Anti-stadhouderlijk gezind waren ze dan wel, geïnteresseerd in iets nieuws zeer zeker, maar democratische gedachten vielen hun nog niet vanzelf in.

Het was niet makkelijk voor een dorp als Broek om een militie te organiseren. In Monnickendam was er vanouds een schutterij. Die had weliswaar al jaren een slapend bestaan geleid, maar bood toch, nadat alle officieren waren vervangen door frisse (lees: patriotsgezinde) nieuwelingen, een heel bruikbare traditie om bij aan te haken. Van Duyvenbode's schoonvader, Jan Engel, en zijn oudste zwager Cornelis, werden officieren van het Groene Vendel, zijn jongste zwager gewoon schutter.

Dan was er de kwestie van de wapens. De Broekers zonder geweer en zonder geld zouden toch voorzien moeten worden van enig schiettuig. Burgemeester Baltus Bakker is nog naar Monnickendam gegaan om te vragen of Broek niet zolang geweren van de Monnickendamse schutterij kon lenen, maar die had Monnickendam allemaal zelf nodig. Ook bleken de Broekers lang niet zo scheutig als de Monnickendammers in het doneren van geld voor de aanschaf van nieuwe wapens. Toch moeten het gouden tijden voor geweermakers(bussenmakers) zijn geweest, heel wat Broekers hebben in die dagen een eigen snaphaan aangeschaft.

Lang niet alle Broekers stonden te trappelen om mee te doen met de exercities. Voor een deel kwam dat omdat ze niet zaten te wachten op extra werk. Ook waren ze bang dat ze misschien ver van huis zouden moeten om in één of andere onduidelijke oorlog te vechten.

Maar voor een deel was het gebrek aan animo puur een uiting van prinsgezind verzet. Misschien was dat verzet in Broek wel verweven met een wantrouwen van de plaatselijke boeren jegens de regenten, die allemaal uit de groep kooplieden kwamen. Een aantal Broekers wilde zich bijvoorbeeld niet laten oefenen door Franciscus Rits, die geassocieerd werd met patriotsgezinde 'heren' uit het dorp. Er is in de loop van de zomer heel wat wrijving geweest, sommige militieleden droegen bijvoorbeeld uitdagend oranje kokardes, tot dat verboden werd. Hier zien we een duidelijk prinsgezinde groep zich aftekenen.

In de herfst van 1785 al is aan het exercitieprogramma in de kerk definitief een einde gekomen. Ook in de omringende dorpen worden de geweren dan opgeborgen en is alles rustig. De boerendorpen zoals Ransdorp en Holysloot waren allemaal prinsgezind en moesten toch al niets van de politieke opwindings hebben.^{ix} De dijkdorpen, die leefden van de visserij, waren anders: die waren patriots en werden voor 'kezennesten' uitgescholden. Durgerdam werd steeds uitgesprokener in zijn patriottisme. Daar richtten burgers in 1787 alsnog een eigen exercitiegenootschap op, ook onder de naam *Genootschap van Wapenhandel*, dezelfde naam als het Nieuwendams genootschap droeg. De Nieuwendamse genootschapsleden gingen intussen stevig door met oefenen.

Gebeurtenissen waar iedereen over sprak

In 1785, terwijl de Broekse mannen oefenden in de kerk, kwamen de patriotten geleidelijk aan in beweging. Er kwamen opgewonden berichten binnen over het vertrek (of de *vlucht*) van de stadhouder uit Den Haag, over vrijcorpsen die aan invloed wonnen en die landelijke patriotse conventies organiseerden. In Utrecht probeerden patriotten voor het eerst *gekozen* raadsleden in het bestuur te krijgen. De conservatievere richting van de patriotten, vooral onder de regenten te vinden, werd nu heel behoedzaam. Als de patriotse beweging nog verder radicaliseert en in 1787 overal in het land revoluties uitbreken onder leiding van vrijcorpsen, nemen ook in Amsterdam de radicale patriotten het bestuur over. De dijkdorpen ten noorden van het IJ, de kezenesten, vrezden nu acties van prinsgezinde bendes, want prinsgezinden vormen in deze tijd hun eigen milities. Even later vreest heel Noord Holland represailles als eind juni, bij Goejanverwellesluis, de vrouw van de stadhouder is aangehouden door leden van een patriots vrijcorps.

Op 16 juli 1787 komt er een missive van de Hoogmogende Heren in Hoorn om de Waterlandse Zeedijk te bewaken "in deze haggelijke tijds omstandigheden", waarop de Waterlandse dorpen er 's nachts een man te paard op uitsturen. Tegelijk krijgen de Noordhollanders de opdracht om alle gewapende genootschappen te ontbinden behalve diegene, die door de Staten zijn erkend. Dit was gericht tegen prinsgezinde en andere dubieuze groepen.

Het genootschap van Nieuwendam hoorde bij de erkende genootschappen - later zouden de officieren zelfs beweren dat ze alleen gehandeld hadden in opdracht van de Staten. Want wat hadden ze gedaan: in 1787, in het heetst van de revolutie, waren ze met hun compagnieën als vliegende brigades, opgetrokken naar de Streek en Ouderkerk 'om de rust te bewaren'.^x Ze waren duidelijker geweest als ze hadden gezegd dat ze de prinsgezinden in bedwang wilden houden. Dit is waarschijnlijk de meest revolutionaire actie van Waterlandse makelij geweest. Van het Broekse genootschap *Lust tot Vrijheid* hebben we dan al lang niets meer vernomen, dat is in 1785 waarschijnlijk al een zachte dood gestorven.

Pruisische interventie

Op 13 september 1787 viel Pruisen de Republiek binnen om de stadhouder weer in het zadel te helpen. Op 18 september hadden de troepen Holland bereikt. Diezelfde dag nog herriepen de Staten van Holland alle besluiten tegen de stadhouder. Amsterdam, waar patriotten van overal vandaan heengevlucht waren, hield nog even stand maar gaf zich op 10 oktober toch ook -vrijwel zonder slag of stoot- over aan de Pruisen.

Op 22 september kwam de Broekse vroedschap bijeen en besloot per direct de prinsenvlag uit te steken. Broek wilde absoluut niet opvallen door tegendraadsheid en daardoor onheil over zich afroepen. Tegelijk probeerde de vroedschap de rust en kalmte binnen het dorp zoveel mogelijk bewaren, want na een opgewonden zomer volgde een even opgewonden herfst. De hele zomer was al vol spanning en geruchten geweest en aan de geruchtenstroom kwam voorlopig nog geen einde. Een kruier uit Amsterdam zou bijvoorbeeld hebben gemeld, dat een huis in Broek op de nominatie stond geplunderd te worden. Ook werd er gezegd dat er ruiters in Buiksloot lagen, die vast naar Broek zouden komen. En er kwam een man langs die zich voordeed als Pruisisch hopman, die inkwartiering van een aantal manschappen vroeg. De burgemeesters kochten direct hooi, stro en haver, maar er zijn nooit manschappen of paarden komen opdagen. De vroedschap autoriseerde de vier burgemeesters om in al "deze confusie" te handelen naar eigen goeddunken. Om de angst voor plundering te sussen lieten zij 's nachts extra wacht lopen. Iedereen in het dorp werd opgeroepen kalm te blijven en niet al te provocerend zijn politieke voorkeur uit te dragen.

Ook werd geproclameerd vanaf het raadhuis, dat er in het dorp niet geschoten mocht worden, noch enig vuurwerk afgestoken. Lieden die dat toch wilden doen moesten zich tenminste 40 voet uit het dorp begeven en moesten van de huizen afschieten. Toch ontstaat er nog even

paniek en klaagt Monnickendam, als geweren, die met scherp waren geladen, uit veiligheidsoverwegingen worden leeggeschoten.

Van Duyvenbode

De burgemeesters, ongeacht hun politieke opvattingen, gingen mee met de veranderde omstandigheden en deden hun best de nieuwe wetten en regelgeving uit te voeren. Een ervan was de opdracht nu *alle* exercitiegenootschappen op te heffen en de *leden te ontwapenen*. Over genootschappen konden de burgemeesters kort zijn: die bestonden niet in Broek. Alleen was er wel die Klaas van Duyvenbode, die met het genootschap van Nieuwendam “uitgetrokken is geweest”. Nu blijkt dat Klaas, met zijn snaphaan gewapend, meegetrokken is met de Nieuwendammers naar De Streek om de prinsgezinden in bedwang te houden. Een Broeker was meegeweest met een van de vliegende legertjes in de dagen van revolutie. Klaas was duidelijk een radicaal patriot die in Broek niet langer aan zijn trekken was gekomen. En een type dat niet afkerig was van een beetje actie. Zou het ooit bij hem zijn opgekomen dat er een vreemde tegenspraak in zat, dat hij met zijn ene hand de democratie verdedigde terwijl hij met zijn andere de bestuursbaantjes aanpakte, die hem alleen op grond van erfelijkheid toegevallen waren?

De burgemeesters begrepen onder de omstandigheden wat hun te doen stond en Cornelis Dekker en Cornelis Koker gingen Klaas in het huis van zijn vader, Krijn van Duyvenbode, opzoeken om zijn snaphaan te confisqueren. In eerste instantie wilde hij het geweer niet afgeven. Hij zou het alleen aan de burgemeester van Nieuwendam geven, zei hij nog, maar van dat bruuske optreden kreeg hij naderhand berouw. De burgemeesters kregen zijn geweer dus toch in handen en hebben het naar Hoorn, naar de Gecommitteerde Raden gestuurd. Er ging een begeleidend schrijven bij, waarin de burgemeesters niet genoeg konden benadrukken dat zij helemaal niet geweten hadden dat Klaas zich bij het Nieuwendamse genootschap had aangesloten en dat hij zich bovendien de laatste tijd meestal in Monnickendam bevond. De Edelhoogmogende Heren begrepen toch wel dat *zij* onschuldig waren en alstublieft, hier was Klaas' snaphaan.

Hiermee maakten ze Klaas' overtuiging in Hoorn bekend, de optie ‘bedekken met de mantel der liefde’ was vervallen. Dat gebeurde weloverwogen: de vroedschap heeft nog even overlegd of de burgemeesters, nadat ze in eerste instantie van het huis aan het Leeteinde waren weggestuurd, het geweer wel mochten aannemen, maar vervolgens besloten dat het kon. Zoals in veel plaatsen haastten ook hier de patriottische meelopers zich, om zich zo ver mogelijk te distantiëren van alles wat ook maar naar patriottisme riekte.

De Hollandse oranjepartij trekt intussen de teugels steeds strakker aan en in maart 1788 wordt van alle vroedschappen en ambtenaren geëist, dat zij een eed van trouw zweren aan het oude bestel en de erfstadhouder. Allen doen dat ook, hoewel niet iedereen even enthousiast, mogen we aannemen. Ook Klaas van Duyvenbode legt op 15 maart -als schepen- de eed af. Maar toch was daarmee voor hem de kous niet af. Als vervolgens in mei de roulerende bestuursbaantjes worden verdeeld krijgt Klaas van Duyvenbode er niet één. Ook wordt hij niet langer erkend als lid van de vroedschap. Zelfs een kopie van de beslissing van zijn remotie is hem tot twee maal toe geweigerd. Het is niet duidelijk of dit alles op eigen initiatief van de Broekse vroedschap gebeurde of op aandringen van hogerhand, zoals in Monnickendam. Daar werd in de zomer van 1788 met een flink aantal remoties de prinsgezinde restauratie afgerond.

Remotie van een lid van de vroedschap was natuurlijk een ernstige zaak. Maar het heeft geen vergelijk met de Oranjeterreur die elders om zich heen greep: het huis van Van Duyvenbode is niet geplunderd, hijzelf werd niet gemolesteerd en hij kon gewoon in Broek blijven wonen. Er waren er die van de gelegenheid gebruik hebben gemaakt om hem eens flink dwars te zitten maar daar is het wel bij gebleven.^{xi} Het dorpsleven hernam al gauw zijn gewone gang en andere zaken vroegen de aandacht. In de eerste plaats het bliksembezoek van de stadhoudelijke familie op 1 september. Dat bezoek was pas op 31 augustus aangekondigd, het was 'zeer schilijk opgekomen'. De burgemeesters, schout en schepenen hebben even alles op alles moeten zetten om een passende ontvangst te voor te bereiden. Schout Klaas Bakker stelde zijn huis ter beschikking, de familie zou zich daar even kunnen verfrissen. Daarna ging het naar Neeltje Pater, misschien wel de meest oranjegezinde persoon van het hele dorp. In het afgelopen jaar had zij Broek al twee keer een nieuwe oranjevlag geschonken, de tweede keer op 8 maart, de verjaardag van de stadhouder. En nu dit bezoek! Spontaan heeft zij alle kosten van de ontvangst voor haar rekening genomen. Later in de maand, op de 25ste, doneerde zij nog eens 150 lampions waarmee de ereboog op het Kerkplein werd geïllumineerd, "een verheugelijk gesigt". Dit was ter ere van de verjaardag van de koning van Pruisen. Je bent oranjeclant of je bent het niet.

Gekeerde kansen

In 1794 gaan de patriotten weer voorzichtig hoop koesteren. De Fransen waren al in België aangekomen en hadden daar de Vrijheid gebracht. Dan breekt de koude winter van 1795 aan en vriezen de rivieren dicht. "...over ijs zijn ze gelopen en de 21 januari zijn de Fransen in Monnickendam gekomen en zo verder in Noord Holland. Overal zijn ze over het ijs gelopen, zoo zwaar was de koude[...]en hier in Uitdam hebben wij de vlag opgeset op 23 januari." zoals de Uitdammer Hendrik Wedepool het beschreef.^{xii}

Op 22 januari 1795 is de Broekse vroedschap bijeengekomen en weer werd een aantal handelingen, nog bekend uit 1787, verricht, zei het in omgekeerde richting: nu ging de *nationale* vlag per direct in top en werd er besloten een vrijheidsboom te plaatsen. Natuurlijk werd ook bewaking van de wegen van- en naar Broek ingesteld en van alles geregeld om rust en orde te bewaren.

Een paar dagen later, op 26 januari, werd een extra vergadering van de vroedschap bijeengeroepen en wel op verzoek van 'burger' Klaas van Duyvenbode. Op hoge toon eiste hij zijn snaphaan en andere wapens terug die in 1787 door de burgemeesters waren geconfisqueerd. Hij wilde ze nú terug, en wel binnen 24 uur. Het was zes uur 's avonds. De burgemeesters begrepen onder de nieuwe omstandigheden opnieuw heel goed wat hen te doen stond en hebben direct alles in het werk gesteld om de wapens uit Hoorn terug te krijgen. Voorzien van een brief aan de Hoogmogende Heren vertrok de volgende morgen in alle vroegte, Jan Kikke met een arreslee van voerman en kastelein Jacobus Camus naar Hoorn. Bij nacht en ontij zouden we ook kunnen zeggen. Het was half zes en nog donker, er lag sneeuw en het was bitterkoud: wat een rit moet dat geweest zijn. Het was vast ook nog druk op de weg want Kikke was lang niet de enige die uit Waterland naar Hoorn werd gestuurd om wapens terug te halen.

De 27ste januari om half zes 's middags kwam Kikke terug met de wapens die, net op tijd, enkele minuten voor zes, door de burgemeesters Cornelis Dekker en Gerrit de Ruyter bij Klaas van Duyvenbode werden afgeleverd.

Wat zou er gebeurd zijn als er iets mis was gegaan: de wapens onvindbaar waren gebleken, de autoriteiten in Hoorn uit onwilligheid getreuzeld hadden, de arreslee een botsing had gekregen of het paard was gestruikeld? Waarschijnlijk niet echt veel, maar de ijver die de

burgemeesters aan de dag legden om het Van Duyvenbode naar de zin te maken is toch veelzeggend over de urgentie die de nieuwe machtsverhoudingen aan het verzoek verleenden.

De toekomst lag weer open voor Klaas van Duyvenbode, korte tijd later zat hij op de plaats die hem in 1788 was ontnomen.^{xiii} Nu kon, met Franse hulp, de grote verandering van Nederland beginnen.

Frouke Wieringa

ⁱ J.W.Niemeijer, De Personele Quotisatie van 1742, Belastingplichtigen in de bloeitijd van Broek. In: Broeker Bijdragen nr 44(2000)p401.

ⁱⁱ Engelenburg, W.van-, Geschiedenis van Broek in Waterland van de 16^e tot het begin der 19^e eeuw. Haarlem.1907. F.W. heeft de brieven niet aangetroffen in het archief van Broek in Waterland. In de vroedschapsresoluties staan echter voldoende ondersteunende gegevens om aan te nemen dat Van Engelenburg de brieven juist heeft geciteerd.

ⁱⁱⁱ NA, archief van de provisionele representanten, 3.02.01, inv 301.

^{iv} Nanning Ploeger zat niet in de vroedschap en komt ook niet voor op het lijstje. Waarschijnlijk bleef hij wel patriots, net als zijn familieleden. Cornelis Koker jr. staat er ook niet op maar was om vergelijkbare redenen waarschijnlijk prinsgezind hoewel dat niet helemaal zeker is. Hij was gehuwd met Maritje Bakker, de dochter van de patriot Baltus Bakker. Herbergier Cornelis Steenkamp was begin 1788 vertrokken uit Broek, met zijn vrouw en vijf dochters. Van hem is niets meer vernomen. Zijn opvolger, Jacobus Camus, was zeer patriots. Als prinsgezind werd Boudewijn Bakker nog genoemd.

^v 1e Neeltje Bras huwde pro deo, d.i. zonder belasting te hoeven betalen. Haar zoon Klaas betaalde bij zijn huwelijk f15,-, het één na hoogste tarief. 2e: het huis Nummer 43 werd in 1745 bewoond door Claas Bras en Cornelis Peen, eigen huis.

^{vi} Vermoedelijk is de oudste zoon, Jan, geboren in 1754, vroeg gestorven.

^{vii} Waterlands Archief (WA), Oud Archief Broek in Waterland, vroedschapsresoluties, inv. Nr. 1/6/6, 1784. Zie voor de aantallen ook: Van Engelenburg, op.cit. Het is een interessante lijst, ook wegens de impliciete economische gegevens. Waarschijnlijk opgesteld volgens de huis-aan-huis methode. De bewoners van de Broekermeer bungelen achteraan.

^{viii} G.A. Amsterdam, p.a. 336 (Zunderdorp/Nieuwendam), inv. nr 7, fo 42

^{ix} Nieuwenhuis, Tom. Keeshonden en Prinsmannen. Durgerdam, Ransdorp en Holisloot: drie Waterlandse dorpen in de patriottentijd en de Bataafs-Franse tijd (1780-1813) Amsterdam(proefschrift)1986

^x G.A. Amsterdam, p.a.336, inv. nr 121

^{xi} WA, schepenrol Broek in Waterland, Gerechtelijk Archief, inv. nr 3469, Jan Sonneveld vs Klaas van Duyvenbode, maart/april 1788. Wellicht ook Krijn van Duyvenbode vs Joseph Waltvoogt, april, 1788.

^{xii} WA, Register/memoriën van Hendrik Wedepool, Oud archief Broek in Waterland, inv. Nr 23/3

^{xiii} Jan de Groot werd secretaris van Broek in 1795, zwager Cornelis Engel kwam in 1796 in de raad van Monnickendam.

Later zou Klaas van Duyvenbode de functie van gemeentesecretaris verkrijgen, geen financiële vetpot. Hij vraagt in 1806 en 1807 herhaaldelijk om verhoging van zijn salaris. In 1821 vroeg hij zelfs om opname in het Diaconiehuis, wordt geweigerd. Zijn tweede echtgenote (1793), Bregje van Capelle, uit De Beemster, was toen al overleden. Zelf stierf hij in 1826.